

ምዕጣቕ ምስራሕ

ጎስጓስ ምሕራም፡ እሙን ምዃንን ምጥቃም ከንዶምን ኣብ ኡጋንዳ

ብሳራ ኣዚያ

መጻሕፍቲ

ኣብ መስከረም 2000፡ ሓደ ታሪኻዊ ውሳኔ ኣብ ሓደ ላዕለዎይ ኣኼባ መዋእለ ሸሕ ተመሓላሊፉ። ንሱ ከኣ ብመደብ መዋእለ ሸሕ ዝተሓንጸጹ ሸቶታት ብምህራም ኣብ 2015 ድኽነት ዓለም ብፍርቂ ንምጉዳል ኢዩ። ሓደ ካብቶም ሸቶታት ድማ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ፡ ዓሶን ካልኣት ሕማማትን ንምክልኻል ኢዩ። ብሓፈሸኡ፡ ጥዕና ኣህዛብ ኣብ ምምዕባል ዝርከባ ሃገራት ንምምሕያሽ ዝሓለነ ነበረ።

ጥዕና ኣብ ምምዕባል ዝርከብ ክፍላተ ዓለምና

ሓደ ምሁር ከም ዝበሎ፡ ድኽነት ሰባት ተጠቀምቲ ስርዓተ ክንክንን ሕክምናን ከይኮኑ ጥራሕ ኣይኮነን ዝንጽሎም (Macfarlane et al, 2000)። እንታይ ደኣ ንጥዕናም ዘገድስ ውሳኔታት ክመሓላለፍ እንከሎ ከይዋስኡ ዝዕንቅፍ ማሕንቕ ኢዩ። እዚ ምሁር፡ ብዙሓት ኣህዛብ ብሕጽረት ሕክምናዊ መሳሰሎታትን ድሩት ኣቃልቦን ጸገማቶም ከየካፈሉን ድሌቶም ከይተዛረቡን ብጥማትን ሕማምን ይሞቱ ይብል። እቲ ሓደ መሰረታዊ ጸገም ከኣ ምስ ድኽነት ዝተተሓሓዘ ኢዩ። ድሌት ድኻታት ሰማዒ የብሉን። ድኻታት ሰባት ንነብሶም ክሕግዙ ዓቕሚ የብሎምን ዝብል ርድኢት ቅቡል ኢዩ። እዚ ብህሎ ውሽጣዊ ኩነታቶም ንምርዳእ ግዜ ከይወሰድካ፣ ካብ ላዕሊ ናብ ታሕቲ ወይ ካብ ዝማዕባላ ሃገራት ናብ ዝምዕባል ክፍላተ ዓለም ዝመሓላለፍ ጸቃጢ ስጉምትታት ቅቡል ኣይኮነን። ብምቅጻል፡ ኣህዛብ ካብ ድኽነት ከይወጹን ምሉእ ጥዕና ከይህልዎም ዝዓበዩ ዕንቅፋት ዝኸውን ግና ምስቲ መዚ-ኣልቦ ምዃናም ዝተሓሳሰር ስምዒት ኢዩ ይብል። ቅጥጥ ክውንነት ድኻታት ኣህዛብ ምርዳእን ኣብቲ ብዓቕሞም ዝተወደበ መደብ ቀጥታዊ ወፍሪ ምክያድን ጠቃሚ ምዃኑ መወከሲ ድኻታት ዓለማዊ ባንኪ ኣብ ገጽ 842 ምዝጋቡ እውን ይጠቅስ። ኩነታት ጥዕና ኣብ ምምዕባል ዝርከባ ሃገራት ንምምሕያሽ፣ ዝተወደቡን ንጠፉትን ማሕበረ ሰባት ዘማእከለ፡ ባዕላቶም ዘበግስዎን ዘማሓድርዎን መደብ ጥዕና ብጥበብ ክህንደስ ግድነት ምዃኑ እውን የዘኻኸር። ድሒሩ ኣብዚ ጽሑፍ ከም ዝግለጽ፣ ብABC ወይ መደብ ምሕራም፡ እሙን ምዃንን ምጥቃም ከንዶምን ዝፍለጥ ምምካት ኤች.ኣይ.ቪ ንቅድሚት ዘሰጉም ኣገዳሲ ዓወት ኣብ ኡጋንዳ ምምዝጋቡ ይግለጽ ኢዩ።

ዝምድና ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስን ድኽነትን

ካልእ ጸሓፊ እውን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ናብ ዝተፈላለዩ ዓዘቅቲ ድኽነት ዝነቁት ምዃኑ ኣብቲ ኣብ 2002 ገጽ 320 ዘስፈሮ ጽሑፍ (Whiteside, 2002:320) ይገልጽ። ዋጋታት መድሃኒታት፡ ክንክንን ሕክምናን ከምኡ እውን ድሒሩ ዝስዕብ ወጻኢታት ቀብሪ ዝሞቱ ኣብ ሓንቲ ስድራ ቤት ዓቢ ጸቕጢ ኢዩ ዝፈጥር። ጽልዋ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ካብኡ ሓሊፉ ንነዊሕ ግዜ ዝዘልቅ ኢዩ። ካብ ኣፍሪቃ ድኽነት ከይውገድ ዝዓበዩ ዕንቅፋት ምዕባላን ቁጠባዊ ዕቤትን ምዃኑ እውን ይጠቅስ። ዝተኣመመ መደብ ምዕባት ሸቶታት 2015 ዕለምኡ ከይሃርም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ኣገዳሲ ማሕንቕ ኢዩ (Smith, 2004:63) ይብል ስሚዝ ዝተባህለ ካልእ ጸሓፊ። እቲ ዝለዓለ መልከፍቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ከኣ ኣብቶም ኣዝዮም ድኻታት ኣህዛብ ይርከብ። ንክክላኸሉ ዝሕግዝ እቶት ሃብትን ብልሓትን ስለ ዘየብሎም ካብ ኩሉ ንላዕሊ በዚ ሕማም ክሳቀዩ ዝለዓለ ተኸእሎ ኣሎ።

እቶም ንስክላ ካብ ሞት ዝወጹ እውን ብሳብን ጉድለት ጥዕና ኣብ ዓሙቕ ዓዘቅቲ ድኻነት ኢዮም ዝኣትዉ። ብሰንኪ ትሑት ትምህርትን ጉድለት መሰል ድምጺ ኣብ ፖለቲካን፡ ድኻታት ህዝቢ ዝያዳ ንኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ቅሉዓት ኢዮም። ክንክን ጥዕናን እትዋት ዝረኽቡን ሃብቲ ንክህልዎም ዘሎዎም ዕድል ድኹም ብምዃን ኣታዊ ኣብ ዝረኽቡሉ ከም ኣመንዝራነትን ምምራሕ ዓበይቲ መካይንን ዝኣመሰለ ቁጠባዊ ንጥፊታት ክዋስኡ ይግደዱ። 'እዚ ድማ ንመልከፍቲ ኤች.ኣይ.ቪ ዝያዳ ቅሉዓት ክኾኑ ዝለዓለ ባብ ዝኸፍት ኢዩ' ይብል ኩርስቸነር ዝብሃል ጸሓፊ (Kürschner, 2001:6)። ድኻታት ኣህዛብ፡ ብሰንኪ ጉድለት መኣዛ መግብን ዘለዎም ብጾታዊ ርክብ ዝመሓላለፉ ሕማማትን ወይ እውን ሓፈሻዊ ድኹም ጥዕና ናብዚ ቫይረስ ክጋለጹ ዝለዓለ ተኸእሎ ኣሎ።

ብምቅጻል፡ 'ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ብሰንኪ ዝተጠቓሱ ጸገማት ዝሰዕብ ሕማም ጥራሕ ኣይኮነን። ንባዕሉ እውን ናብቲ ዝዓምቀ ድኻነት ዘስጥም ጠንቂ ኢዩ' (Kürschner, 2001:7) ክብል የብርህ። ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ፡ ሓደ ሰብ ሰሪሑ ኣታዊ ክይረከብን ካብ ድኻነት ክይገላገልን ቅጽብታዊ ጽልዋ ክህልዎ ይኸእል ኢዩ። ብርግጽ ድማ 'ውልቀ ሰባት ምስ ተለኽፉ- መብዛሕትኡ ግዜ ኣሉታዊ ዝኾነ ተደራራቢ ማህሰይቲ ኣብ ስድራ ቤቶም ይሰዕብ' ክብል ስሚዝ ኣብ ናይ 2004 ጽሑፉ (Smith, 2004:63-70) ኣብራህሪህዎ ኣሎ። ድኻነት ገጠራት ከምቲ ዝተኣመመ ኣብ 2015 ብፍርቂ ንክጎድል ዝኸፍኦ ዕንቅፋት ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይ.ድስ ብቀዳምነት ክውገድ ኣለዎ እውን ይብል።

ኣገባብ ABC እንታይ ኢዩ፡

ኣብ ጾታዊ ርክብ ክህሉ ዘለዎ ባህርያዊ ለውጢ ማለት ኢዩ።

A= Abstinence or delay of sexual activity (ከሳብ መጻምዲ ትረከብ ካብ ጾታዊ ርክብ ምሕራም ወይ ምእዳብ ወይ እውን ጾታዊ ርክብ ክይፈጸምካ ምድንጓይ)

B= Be faithful (including partner reduction and avoiding high risk partners (እሙን ምዃን፡ ኣብ መጻምድኻ ምጽናዕ ወይ ሓንቲ ምስ ሓደ ምጽናዕ፡ ምስ ነዚ ሓደጋ ሕማም ቅሉዓት ዝኾኑ ሰባት ወሲብ ዘይምፍጻም)

C= Condom use (ምጥቃም ክንደም)

ዕላማ ጎስጓስ ABC፡ ቁጽሪ ብኤች.ኣይ.ቪ ዝልከፉ ኣህዛብ ንምንካይ ኢዩ። ከምኡ እውን ነቶም ግዳያት ዝኾኑ ዝተመሓየሹ ክንክን ንምሃብ ኢዩ። ኣብቲ ብልሙድ ኣገባብ ጾታዊ ርክብ ዝፍጸሙሉን ዝተጠቓዐን ከባቢ ነዚ ምልባዕን ምስፍሕፋሕን ኤች.ኣይ.ቪ ንምክልኻል ዝሓሸ ኣገባብ ጾታዊ ባህርያት ሰባት ምልዋጥ ኢዩ። ኣገባብ ABC፡ ምምሕልላፍ ኤች.ኣይ.ቪ ብጾታዊ ርክብ ንምጉዳል ዘወውት ሱሉስ-መኣዝናዊ እስትራተጂ ኢዩ' ክብል ካልእ ጸሓፊ (Schoepf, 2003:554) ይጠቓስ። ከምቲ ኣብቲ ሰሌዳ ሰፊሩ ዘሎ፡ A ብቋንቋ እንግሊዝ ኣሕጽሮተ ቃል ምሕራም ክኸውን ከሎ B ድማ ኣሕጽሮተ ቃል እሙን ምዃን ኢዩ። C ከኣ ኣሕጽሮተ ቃል ምጥቃም ክንደም ብፍላይ ምስ ነዚ ሕማም ዝተቃልዑ ሰባት ጾታዊ ርክብ ክፍጸም ከሎ ማለት ኢዩ። እዚ ኣገባብ ብዙሓት ሰባት ኣብ መጻወድያ እዚ ሕማምን ዘሰዕቦ ድኻነትን ክይኣትዉ ክከላኸል ዝለዓለ ተስፋ ተነቢርሉ ኣሎ።

መደብ **ABC** አብ ኡዳንዳ

ሰፊሕ ዝርገሐን ምስፍሕፋሕን ኤች.አይ.ቪ አብ ምጉዳል መደብ ጎስጓስ ABC ኡጋንዳ ዕዉት ኮይኑ ናእዳን ምስጋናን ዘትረፈ ኢዩ። 'እቲ ዓወት ምስ ግብራውነት መደብ ABC ዝዛመድ ኢዩ' ይብል ኮሂን አብ 2003 ዘስፈሮ ጽሑፍ (Cohen, 2003:1)። ሃገራዊ ዝርገሐ ኤች.አይ.ቪ ካብ 1991 ከሳብ 1998 ካብ 21.1 ሚእታዊ ናብ 9.8 ሚእታዊት ወራዳ። ነዚ ምንቁልቋል ቀንዲ ረቋሒታት ዝኾኑ ድማ ካብ 1989 ከሳብ 1995 ዘሎ እዋን ምስ ዘይመጸምድኻ ዝግበር ወሲባዊ ዝምድና ብ65 ሚእታዊት ምጉዳል፣ ምንካይ ንጥፊታት ጾታዊ ርክብን ምጥቃም ከንዶምን ኢዮም ይብሉ ጸሓፍቲ (Low-Beer and Stoneburner, 2004:2)። ፍሉይ ዓይነት ፍጻመ ኡጋንዳ መርኣዖ ዝወሰደቶ ናይ ምክልኻል አገባብ ክኸውን እንከሎ ዘመዝገቦቶ ዓወት ከአ ውጽኢት አብ ሰባት ባህርያዊ ለውጥቲ ንምምጻእ ብዝተኻየደ ጸዕሪ ምዃኑ ብዙሓት ይእመኑ። እቲ ዝተኣታተወ ባህርያዊ ለውጢ ድማ ምድንጓይ ምጅማር ጾታዊ ርክብ አብ መንእሰያት፣ ቁጽሪ ጾታዊ መጻምዲ ምንካይ፣ ልዑል እምነት አብ ቃል-ኪዳንን ምስ እቶም ንዝለዓለ ሓደጋ ቅሉዓት ዝኾኑ ሰባት ጾታዊ ርክብ ክፍጸም ከሎ ከንዶም ምጥቃምን ዘጠቃለለ ምዃኑ ስኾፕፍ ዝተባህለ ጸሓፊ አብ ገጽ 553 ጽሑፉ አስፈርዖ ኣሎ (Schoepf, 2003:553)። አስዕብ ኣቢሉ እውን 'ፕረሲደንት ሙሶቪኒን ሰልፊ ሃገራዊ ሰውራዊ ምንቅስቃስ (National Resistance Movement - NRM)ንምልባዕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ብቃልዕ ክዛረብሉ ጥራሕ ዘይኮነ ነዚ ሕማም ንምቅላስ ብግስ ክብል ከሎ ተግባራውን ወሳንን ስጉምቲ ክወስዱ ምክኣሎም ኢዩ' ይብል። እዚ አብነታዊ ዝኾነ ግሉጽነት፣ ተግባራዊ ለውጢ ንክተኣታቶ፣ ንክትዕ፣ ዘተን ምርብራብን ባይታ ዝፈጠረ ኢዩ ክብል አብ ገጽ 554 አስፈርዖ ኣሎ።

ሓደ ሰብ ቅድሚ እቶም ብሓቂ ንምንካይ ሃገራዊ ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ ኡጋንዳ ዘወጠ ምክንያታት ክርዳእ ምፍታን ብዛዕባ ገጠራዊ ድክነት ኡጋንዳ ምስ ጎስጓስ መደብ **ABC** ዘለዎ ምትእስሳር ገናጹሉ ክርኢ አገዳሲ ኢዩ። ፕረሲደንት ሙሶቪኒ፡ ምልባዕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ንምግጣም ካብ ብዙሓት ዓለም ለኻዊ ፖሊሲታትን መደባትን ፍልይ ዝበለ አገባብ ኢዩ አጻዊዱ። ኤች.አይ.ቪ ንምክልኻል አብ ክንዲ መድሃኒት ምዝርጋሕ፡ ብጾታዊ ርክብ ዝመሓላለፉ ሕማማት ምሕካምን ዝለዓለ ምቁጽጻር ምግባርን ዝሓመሰሉ ቴክኒካዊ መንገድታት ምድሃብ፣ ዝያዳ ቀጥታዊ አገባብ ከተኣታቶ ወሲኑ። ንሱ ከአ ባህረ ሰባት አብ ጾታዊ ርክብ ክልወጥን ምውሳእ ብዛዕባ ኤይ.ድስ ክመሓየሽን ብዝለዓለ ተደፊእሉ ማለት ኢዩ።

ነቀፌታዊ ገምጋም ጎስጓስ አገባብ **ABC**

ኡጋንዳ፡ መደብ ምምካት ኤይ.ድስ ከተማዕብል ከላ አገዳሲ ዝኾነ መሰረታዊ ግምት ነይሩ። አቐዲሙ አብዚ ወረቐት ከም እተጠቐሰ ፡ ኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ሳዕቤን ጥራሕ ዘይኮነ ጠንቂ ድክነትን ናብ ዓዘቅቲ ድክነት ዝሸምምን ከም ዝኾነ ኩርቸነር ይገልጽ (Kürschner, 2001:7)። ስለዚ ድክነት ገጠራት ንምቅላል፣ ቁጽሪ ብኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ዝተለኸፉ ኣህዛብ ዝንክየሉን ዝተለኸፉ ሰባት ዝሓሸ ከንክን ዝረኽቡሉን ስጉምትታት ክውሰድ ነይርዎ። አብ ዓለም ቀዳመይቲ ሃገር ዕቱብ መደብ አንጻር ኤይ.ድስ ዘማዕበለት ኡጋንዳ ምዃና ፓርከርስት አብቲ 2005 ዘውጽኦ ጽሑፉ አብ ገጽ 578 ይጠቅስ (Parkhurst, 2005:578)። እዚ ድማ 'ፕረሲደንት ሙሶቪኒን ንሱ ዝመርሖ ሃገራዊ ሰውራዊ ምንቅስቃስ አብ 1986 ናብ ሰልጣን ምስ መጹ ኢዩ' ይብል።

ጎስጓስ ኡጓንዳ ብፍሉይ ኣብ ኩነታት ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ዘድሃበ ነይሩ። ኣብ 1982 ህላዌ ኤይድስ ክትፈልጥ ዝኸኣለት ቀዳመይቲ ኣፍሪቃዊት ሃገር ኡጓንዳ ኢያ። ኣብ መፋርቅ 1980 ታት፡ ኣብ ዓለም ዝለዓለ መጠን ዝርግሐ ኤይድስ ዝነበራ ሃገር ምዃና እውን እዚ ጸሓፊ ይገልጽ (Parkhurst, 2005:574)። ኣብ 1990 ታት ድማ ካብተን ኣብ ዓለም ኣዝየን ብኤይድስ ዝተጠቐዓ ሃገራት ነበረት። ኣብቲ ግዜ እቲ ኡጓንዳ ኣዝያ ድኻን ብንዓሰርተታት ዓመታት ዝቀጸለ ዓሚቅ ፖለቲካዊ ቅልውላው ዝተሃሰየትን ምንባራ ካልኣት ጸሓፍቲ ይጠቅሱ (Allen and Heald, 2004)። ይኹን እምበር ኤይድስ ዝነበሮ ዝርግሐን ኣብቲ ሃገር ዝነበረ ውሱን ኣገልግሎት ጥዕናን ኣብ ግምት ኣእቲኻስ ዝርግሐ መልክፍቲ ኤች.አይ.ቪ ኣብ 1990 ታት ክግታእ ዝተኸለለሉ እዋን ኢዩ ይብሉ። 'ኣብ ሓንቲ ማስካ ዝተባህለት ከባቢ ገጠር፣ ኣብ 1990 ዝዓቢ ዝነበረ ዝርግሐ 7.6 ሚሊታዊት ካብ ሓደ ሸሕ ሰባት እም ድማ ኣብ ሓደ ዓመት፣ ኣብ 1998 ናብ 3.2 ምውራዱ ዝገልጹ ጸሓፍቲ እውን ኣሎዉ (Mbulaiteye et al., 2002 quoted in Green et al, 2006:336)።

እዚ ኣድማዒ ምንቁልቋ ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ ኣብ ኡጓንዳ ምስ ጎስጓስ መደብ ABC ዝተኣሳሰረዶ ይኸውን፡ ሓንቲ ካብተን ዝተሰርዓ መደባት A, B, C እንተ ትጎድል እዚ መደብ ዕውትዶ ምኾነ ነይሩ፤ ዕሙቅ ዝበለ ኣፍልጦ ጎስጓስ ABC ንክህሉ፣ ኣብዚ ዝቅጽል ክፋላት ኣዚ ወረቐት ነዘን ሕቶታት ንምምላስ ክፍተን ኢዩ።

ድኻ ከባቢ ገጠራት፡ ኩሉ ሳብ መሰል ፖለቲካዊ ድምጺ ይጎድሎ ኢዩ። ድኻታት ኣብቲ ሕብረተ ሰብ ክህልዎም ዝግባእ ቦታ ከይሕዙ ዝዓበዩ ዕንቅፋት ኢዩ። ግሪን ዝተባህለ ጸሓፊ፡ ሓደ ካብቲ ፕረሲደንት ኡጓንዳን ምንቅስቃሱን ዘቀደምዎ ፖሊሲ ክጠቅስ ከሎ፡ 'ደቂ ኣንስትዮን መንእሰያትን ድምጺ ክህልዎም ምሉእ ስልጣን ምሃብ ኢዩ። ብሕገ፡ ደቂ ኣንስትዮ እንተ ወሓደ ሓደ ሲሶ ኣባላት ፓርላማ ክኾና ዕድል ሂብዎን። ካብ ኩሉ ዝሓሸ ከኣ ኣብ ታሕተዋይ ጽፍሒ ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ዝጠርነፋ ማሕበራት፣ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ማሕበራዊ፡ ቁጠባውን ሕጋውን መዳይ ክዋስኣን ስልጣን ክህልዎን ምቅላስን ኢዩ። እዚ ጎስጓስ ኣብ ሕጋዊ መዳይ ብፍላይ ኣንጻር ኤይድስ ኣብ ዝግበር ቃልሲ ምምሕያሽ ክተኣታቶ ብምድራኹ ውጽኢት ተረኪብዎ ኢዩ። ኣብ መሰል ንብረት ደቂ ኣንስትዮ፡ ጾታዊ ዓመጽን ጸለመን ዘተኮሩ ሕጋት ክመሓየሹ ዘተባብዐ ፖሊሲ እውን ነይሩ' ይብል (Green et al, 2006:339)።

ኣብዚ ዝቅጽል ጽሑፍ ከም እተተንተነ፣ መንእሰያት ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ እቶም ኣዝዮም ንኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ዝተቃልዑ ኢዮም። ክሳብ ብቁዕ ስልጣንን ሓላፍነትን ዘይተዋህቦም፣ መልክፍትን መጥቃዕትን ኤች.አይ.ቪ ኣብ ድኻታት ሰባት ቀጸሊ ኢዩ። ሓላፍነትን ስልጣንን ንመንእሰያት ብፍላይ ድማ ንደቂ ኣንስትዮ ምሃብ ማለት ብቀጥታ ሓደጋ መልክፍቲ ኤች.አይ.ቪ ምንካይን ምስኡ ዝተኣሳሰር ጸገማት ከም ድኸነትን ድኹም ጥዕናን ምጉዳል ማለት ኢዩ። ኣብዚ መሰረታዊ ጠንቂ ድኸነት ተባሂሉ ክጥቀስ ዝከኣል፣ ጉድለት መሰል ፖለቲካዊ ድምጺ ኢዩ። ንሱ ድማ ብቀጥታ ምስ ህሉው ፖሊሲ ምምቅራሕ ፖለቲካዊ ስልጣን ዝተኣሳሰር ኢዩ።

ኡጓንዳ ኣብ ዓለም እታ ብምልባዕ ኤይድስ ዕድመ ዝበልዐት ሃገር ኢያ። ኤይድስ ነዊሕ ዕድመ ዘለዎ ግናኽ ኣገዳሲ ሕማም ኢዩ። ምኽንያቱ ኩሎም ኡጓንዳውያን ብዛዕብኡ ይፈልጡ ኢዮም። ኣብ ዕለታዊ ዘረባ ብቲ 'ዘማህምን' ዝፍለጥ ኤይድስ ንነዊሕ ግዜ ሂወት ብዙሓት ሰባት ምቅዛፉ ይፈልጡ ነይሮም ብምባል እዞም ክልተ ጸሓፍቲ (Allen and Heald, 2004:1148) ይገልጽዎ። እዚ ሃገራዊ መደብ ቅልስ ኣንጻር ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ካብ 1987 ክሳብ 1988 ኣብ መስርሕ እንከሎ ኣስጋኢ ሕማም ምዃኑ ንህዝቢ ኡጓንዳ ኣይተሰወሮን። ስለዚ ከኣ ኢዮም ነቲ ጎስጓስ ብዕቱብ

ተተሐሒዘም። ተመኩሮ ዝለዓለ መጠን ሞት እዚ ሕማም እውን ነይርዎም። ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ነቲ ዝነበረ ዘይምዕሩይ ኣቃውማን ኣካይዳን እቲ ሕብረተ ሰብ ብምግዳድ ሓደ ዓቢ ሃጓፍ ፈጠሩ ድኻታት ክፋል ሕብረተ ሰብ ናብ ዝገደደ ድኻነት ከይሰጥሙ ፍርሃት ነይሮም። ኣሉታዊ ጽልዋ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኣብ ህዝቢ ንምንካይ ከኣ ኢዩ ንመደብ ጎስጓስ ABC ዝተተሐሐዘዎ። ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ንምግታእ ሃገረ ቦትስዋና እውን ተመሳሳሊ ኣገባብ ተጠቂመ። ግና ኣይተዓወተትን። ገለ ገለ ሰባት እቲ ጎስጓስ ደንጉዩ ብምጅማሩ ኢዩ ይብሉ። ምኽንያቱ 'ድሮ ህዝቢ እታ ሃገር በዚ ሕማም ተጠቂዑ ነይሩ' ብምባል (Allen and Heald, 2004) ይገልጽዎ እዞም ጸሓፍቲ።

ከም ፓርኩርስት ዝኣመሰሉ ገለ ጸሓፍቲ፣ ንምጉዳል ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኣብ ኡጓንዳ ዝደረገ መደብ ABC ምዃኑ ኣብ ሕቶ ምልክት ኢዮም ዘእትውዎ። እቲ ዝተኸሰተ ዝለዓለ መጠን ሞት ኣብ 2002 ኣብ ዝለዓለ ፕርዘ ብምብጽሑ ከይከውን ዝብል ምጉት የልዕሉ። ምልባዕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ካብ ካልኣት ሃገራት ንላዕሊ ኣብ ኡጓንዳ ዝነውሐ ዕድመ ኣሎዎ። ስለዚ እቲ ሕቶ 'ምንካይ ምስፍሕፋሕ እዚ ሕማም ብሰንኪ እቲ ዘሰዓቦ ልዑል መጠን ሞትደስ በቲ ኡጓንዳ ዝተኸተለቶ ፖሊሲ' ዝብል ኢዩ። ግሪን ኣብ 2006 ኣብ ገጽ 337 ዘስፈሮ ጽሑፍ ግና፣ 'ምንካይ ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ ኣብ ኡጓንዳ በቲ ንቡር ሞት ክትብሎ ዝከኣል ኣይኮነን። ሞት ኣብ መንእሰያት ኣዝዩ ነክዩ። በቲ ኤይድስ ዘሰዓቦ ሞት ክትብሎ እውን ዝከኣል ኣይኮነን። ምኽንያቱ ብሰንኪ ኤይድስ ዝሞቱ ትሕቲ 20 ዕድመኡም መንእሰያት ውሑዳት ኢዮም። ብሰንኪ ኤይድስ ዘሰዓቦ ሞት ክትብሎ እውን ኣጸጋሚ ኢዩ፣ ኢሉ ይሙግት። ስለዚ ከኣ 'ቅጽበታዊ ምንካይ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ በቲ ኣብ ባህሪ ሰባት ዝተጠርየ ለውጢ ምዃኑ ግድን ኢዩ' ናብ ዝብል መደምደምታ የብጽሓና።

ኡጓንዳ ኣብ ጎስጓስ ዝተጠቀመትሎም ጭርሓታትን መልእኽትታትን ብባህላዊ መዳይ ክረኣ ከሎ ተኣፈፍቲ ነይሮም። ግሪን፣ 'ሰባት ኣብ ቃል-ኪዳኖም እሙናት ክኾኑ ንምትብባዕ 'ኣብ ፍቕርኻ እሙን ምዃን፣ ዜሮ ሃጻፍጻፍ ምባል' ዝብሉ መልእኽትታት ብውሕዱ ቁጽሪ ጸታዊ መጻምዲ ንክንክዩ ዓቢ ግደ ተጻዊቱ ኢዩ። እቲ ብቀሊሉ ዝተመሓላለፈ መልእኽቲ፣ ዋላ ነቶም ዘይተማህሩ ሰባት እዛ ዘይማዕበለት ገጠራዊት ሃገር ርዳእ ነይሩ' ብምባል ይትንትን (Green et al, 2006:342)። ካብ ቦትስዋና ፍልይ ብዝበለ፣ ኣብቲ ዝተገብረ ኣፈናዊ ጎስጓስ ኡጓንዳ ብዛዕባት ከንዶም ተጠቂሱ ምባል ኣይከኣልን ኢዩ። እቲ ፕረሲደንት ዝጣበቀሉ ዝነበረ ጎስጓስ ኣብ ሕብረተ ሰብ ኡጓንዳ ቅቡል ዝኾነ ካብ ጸታዊ ርክብ ምሕራምን እሙን ምዃንን ዘተኮረ ፖሊሲታት AB ምንባሩ ይግለጽ። ጎስጓስ ABC ቦትስዋና ዕዉት ዘይኮነሉ ምኽንያት እቲ ኣፈናዊ ኣተኩሮ ኣብ ምጥቃም ከንዶም ነይሩ። እቲ ብባህላዊ መዳይ ተኣፋፊ ዝኾነ መልእኽትታት ነቲ ሕብረተ ሰብ ኣቆጠዕዎ ኢዩ። ካብ ፖትስዋና ፍለይ ብዝበለ ኣብቲ ፈላሚ መደብ እቲ ጎስጓስ፣ ፕረሲደንት ኡጓንዳ ከንዶም ኣየተባብዐን። ምኽንያቱ 'ከንዶም ዘይስነምግብራዊ ባህሪ ኣንጻር ሃማናታዊ ኣስተምህሮታት ዘተባብብዕ ኢዩ' ዝብል እምነት ነይሮም።

ድሒሩ ግና፣ ኣብ መፋርቅ 1990 ታት፡ ሙሰቪኒ እውን ምትእትታው ምጥቃም ከንዶም ኣብቲ ጎስጓስ ተቀቢልዎ ኢዩ። ኣብቲ እዋን እቲ ከኣ ንቅሓት ሓደገኛነት ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ንመንግስቲ ኮነ ሕብረተ ሰብ ኡጓንዳ ግልጺ ነይሩ። ከም ውጽኢቱ ድማ ተቀባልነት ከንዶም ልዑል ነይሩ። ምትብባዕን ተቀባልነትን ምጥቃም ከንዶም ኣብ ፖሊሲታት ኡጓንዳ ምትእትታው ብዘየገድስ፣ ፕረሲደንት ሙሰቪኒ፡ መንግስቲ ዝሓንጸጸ መደብ ክዕወት ዝኸኣለ 'ካብ ብዝሒ ምጥቃም ከንዶም ንላዕሊ ብምሕላው ስድራ ቤታዊ ክብሪ ኢዩ' ዝብል መትከል ዓቂቡ ይቅጽል ኣሎ ብምባል እዞም ጸሓፍቲ ይትንትንዎ (Allen and Heald, 2004)። ብርግጽ፡ ሙሰቪኒ ከንዶም ንኤይድስ 'ተኣምራታዊ ብረት' ኣይኮነን ኢዩ ዝብል።

ብዛዕባ ግደ ምጥቃም ከንዶም ኣብ ጎስጓስ ABC ብዙሕ ሓተታን ትንታኒታትን ተኻይዱ ኢዩ። ሸሕ እኳ ብዙሓት ምጥቃም ከንዶም ኣብቲ መደብ ጎስጓስ ከተኣታቶ ዝደፍእሉ እንተ ኾኑ ዝበዘሉ ጸሓፍቲ ግና ዝርግሑ ኤች.አይ.ቪ ንምንካይ ጸታዊ ምሕራምን እሙን ምዃንን ዝለዓለ ተራን ኣበርክቶን ከም ዘለዎም ይሰማምዑ (Low-Beer and Stoneburner, 2004, Shelton et al, 2004 and Cohen, 2003)። እዚ ርድኢት ድማ ኣብ ኩሉ ተቃራኒ ኢዩ። እቲ ምኽንያት ከኣ ኣብ ሓደ መጽናዕታዊ ጽሑፍ ሰፊሩ ይርከብ። ኣብ ሃገራት ኣፍሪቃ ካብ ኣጽናፍ ናብ ኣጽናፍ ዓበይቲ ሰባት ከትሓትት ከለኻ፣ ኤይ.ድስ ንምምካትን ምስዓርን ካብ ምጥቃም ከንዶም ንላዕሊ ካብ ወሲባዊ ርክብ ምሕራምን ኣብ ቃል-ኪዳንካ እሙን ምዃንን ኣዝዩ ኣገዳሲ ተራ ኣሎዎ። (DHS survey data quoted in Low-Beer and Stoneburner, 2004: 5)።

'እንተ ደኣ ምሕራምን እሙን ምዃንን ዝለዕለ ኣገዳሲነት ኣሎዎ ንምንታይ ምጥቃም ከንዶም ኣብ ፖሊሲ ኡጓንዳ ተኣታትዮ' ዝብል ሕቶ ምልዓል ዘይተርፍ ኢዩ። ብግንዛብ ሲዲንግ፣ 'ብኩውንነት ክርእ ከሎ ገና ኤይ.ድስ ካብቲ ኣብ ዓለም ኣደራሪዎ ዘሎ በዳሂ ሰከም፣ ሳብ-ሳሃራ ኣፍሪቃ ዓብላሊ ብጽሒት ተሰኪማ ትርከብ። እምንቶ ምሕራምን እምነትን ኣብ ቦትኡ ካብ ሃለወ ከኣ ንምንታይ እቶም ካብ ኤች.አይ.ቪ ነጻ ዝብሃሉ መጻምዲ ንመርዓ ብቀጻሊ ከም ሓደ ሓደገኛ ባእታ ይግንዘብዎ።' ይብል ኣብቲ ኣብ 2005 ገጽ 38 ዘስፈሮ ጽሑፉ። ቦቲ ኣብ ሓዳርን ዘለወን ድሩት መሰልን ኣብ ውሑስ ወሲባዊ ርክብ ዘለወን ናይ ምውሳን ትሑት ስልጣንን እተን ኣብ እምነተ ኪዳንን ጸኒዐን ዝነበራ ደቂ ኣንስትዮ እውን ንሓደጋ ኤች.አይ.ቪ ቅሉዓት ኢዮን። ስለዚ ከኣ ምጥቃም ከንዶም ካብ ፖሊሲ ኡጓንዳ ምቅራፍ ሓላፍነታዊ ኣይኮነን። ብሚልዮናት ዝቁጸሩ ኣህዛብ፣ ብፍላይ መንእሰያትን ደቂ ኣንስትዮን፣ ካብዚ ሃርጋፍ ሕማም ንሂወቶም ክከላኸሉ ዝህልዎም ዓቕሚ ድሩት ምኾን። ኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ናብ ዓዘቅቲ ድኽነት ዘእቱ ብምዃኑ ኩሉ ኣሎ ዝብሃል መከላኸሊ መንገዲ ነብሲ ወከፍ ሰብ ክህልዎ ብሰፊሑ ቅቡል ኢዩ። 'ምንቁልቁል ዝርግሑ ኤች.አይ.ቪ ኣብ ኡጓንዳ ብዝተፈላለዩ ጭብጥታት ይገለጽ፣ ንምክልኻሉ ዘወውቱ ነዋሕቲ መደባት ከይፈላለኻን ከይፈተሸካን፣ ሰባት ነዚ ኣዕናዊ ብከላ ንምክልኻል ዝሕግዝዎም ውጽኢታውያን ኣገባባት ክፈልጡ መሰሎም ኢዩ። መርዓ ወሲኽካ ብዛዕባ ሓደጋ መልክፍቲ ኤች.አይ.ቪ እኹል መጠንቀቕታ ክወሃቦም ኣሎዎ' ይብል ኮህን(Cohen et al, 2005:2076)። ኣብ ከባቢ ገጠራት ዝነበሩ ሰባት ከኣ እሞ ንኣሉታዊ ጽልዎ ጥዕና ዝያዳ ቅሉዓት ኢዮም። ምዱብ ዕለታዊ ዋኒኖምን ሕርሻዊ ንጥፈታቶምን ከየከናውኑ ኢዩ ዝግግቶም። ኣገልግሎት ጥዕና ክረኽቡ እውን ድሩት መሳለጥያ ኢዩ ዘሎዎም። ስለዚ ከኣ ፖሊሲታት መደብ ABC ቁጽራ ብኤች.አይ.ቪ ዝልከፉን ዝጥቁዑን ንምንካይ ኣገዳሲ ኢዩ።

ኣጋጣሚ ኮይኑ፣ 'ኣብ ግዜ ምምሕዳር ቡሽ ኣብ መደብ ምክልኻል ኤች.አይ.ቪ/ኤይ.ድስ ዝተገብረ ምወላ ንምጥቃም ከንዶም ዘየማእከለን ኣብ መደብ AB ጥራሕ ዘተኮረን ኢዩ ነይሩ' ይብሉ ካልኣት ጸሓፍቲ (Walgate, 2004, Das, 2005 and Wakabi, 2006)። ወጻኢታት ዝግበዩ ክፋል መደብ ኡጓንዳ ዝሸፈነ ምወላ ሰሜን ኣመሪካ ኣብ ግምት ኣእቲኻ፣ ኡጓንዳ ፖሊሲታታ ከይተተግብር ቅድመ ኩነት ምምሕዳር ቡሽ ዓቢ ጸቕጢ ገይሩ ተባሂሉ ይዘረብ። ኣብ 2004 ዋልገይት ዝተባህለ ጸሓፊ ኣብ ገጽ 192 ከም ዘስፈሮ፣ 'ኣብ ምሕራም ዘዛዘወ ብፕረሲዲንት ቡሽ ዝተገብረ ጸቕጢ ነቶም ብዛዕባ ውሑስ ኣገባብ ምንጻል ጥንሲ ኣስተምህሮ ዝህቡ ኣካላት ዘገለለ ኢዩ ነይሩ። እዚ ድማ ኣብ መጻኢ ዓወት መደብ ኡጓንዳ ጽልዎ ከይሃለዎ ኣይተርፍን' ኢሉ ይነቅፍ።

ኣብ ዓወት ኡጓንዳ ኣገዳሲ ተራ ዝተጻወተ ርክብ ኢዩ። ፕረሲዲንት ሙሰቪኒ፣ ቦቲ ልክዕ ኣብ ስልጣን ምስ መጻ

ኤይድስ ምንቅላስ ዝወሰዶ ስጉምቲ ከንኢድ ኣሎዎ። ኣብ ኩሉ ጽፍሕታት ምስ ኡንግዳውያን ገጽ ንገጽ እንዳ ተራኸበ ተበግሰኡ ብተግባር ኣርእዩ ኢዩ። ሙሰቨኒ፡ 'ምቅላስ ኤይድስ፡ ካብ ደረጃ ዓዲ ከሳብ ቤተ መንግስቲ ግሉጽነት፡ ርክብን ተሪር መሪሕነትን ዝጠልብ 'ግቡእ ሓርበኝነት' ኢዩ' ምባሉ ግሪን ይጠቅስ (Green et al, 2006:338)። ኣስዕብ ኣቢሉ፡ 'ሙሶቨኒ፡ ሰፊሕን ዘይተደረተን ህዝባዊ ጎስጓስ ብማዕከናት ርክብ ኣበጊሱ። ተሓቲሙ ብዝዝርጋሕ ጽሑፋት፡ ፊደዮን ሰሌዳታትን ከምኡ እውን ንመኸተ ኤች.ኤይ.ቪ ዝተበገሱ ካብቲ ሕብረተ ሰብ ዝነቀሉ ሰባት ከም ዝጥርነፉ ገይሩ' ይብል (Green et al, 2006:338)። ምስ ግዜ ብመራሕቲ እታ ሃገር ዝተነቓቓሐ ህዝቢ ኡንግዳ፣ ኤይድስ ምንቅላስ ንጡፍን ወሳንን ተራ ክወስድ ተበጊሱ። ኣብ ሞንጎ ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን፣ ኣብ ከተማታት ይኹን ገጠራት፣ ብውልቃዊ መንገዲ ከይተረፈ ብዛዕባ ኤይድስ ዝመሓላለፍ ርክባት ብሰፊሑ ዓብላሊ ነይሩ። ምስቲ ኣብ ካልኣት ሃገራት ኣፍሪቃ ዘሎ ካብ 40-65 ሚእታዊት ዝበጽሕ ኣፍልጦ ደቂ ኣንስትዮ ብዛዕባ ኤይድስ ብምንጽጻር 82 ሚእታዊት ደቂ ኣንስትዮ ኡንግዳ ብዛዕባ እዚ ሕማም ምፍላጠን ቀሊል ኣይኮነን። ብዝተገብረ መጽናዕቲ፡ ውልቃዊ ሰንሰለታዊ ርክባትን ሓበሬታን ብዛዕባ ኤይድስ ኣብ ከተማታት ብ74 ሚእታዊት፣ ኣብ ገጠራት ብ84 ሚእታዊት፣ ኣብ ደቂ ተባዕትዮ ድማ ብ70 ሚእታዊት ክብ ኢሉ ኢሉ ምህላዉ ይጥቀስ (Low-Beer and Stoneburner, 2004:5)። ብዛዕባ ኤይድስ ሓበሬታ ኣብ ምምሕልላፍ፣ እዚ ዓይነት ርክብ ምጥቃም ዘወውት ኢዩ። እዚ ማለት ድማ ሓያል ዘይመንግስታዊ ትካልን ኣብ ኮማት ዝተመሰረተ ተበግሶን ናብ ዝተጻጸፈን ኣገባብ ዝሓለወን ፈጠራ ይኹን ባህላዊ ምትእትታው ክትገብር ይሕግዝ ኢዩ። ብኡ ኣቢልካ ከኣ ውልቀ ሰባት ኣብዚ ሕማም ዘለዎም ባህርያት ንክልውጡ ዘቀላጥፍ ኢዩ። ከምኡ እውን እቲ ሕብረተ-ሰብ ዝነበሮ ልምዲ ይልውጥ። እዚ ኹሉ ከኣ ኣብ ልዕሊ ብዓሌታዊ ኩናት ዝሰዓበ ዘቤታዊ ድኽነት ዝተደረበ ጸገም ብምንባሩ ቀሊል ኣይኮነን (Green et al, 2006:339)። ሎው-ቢርን ስቶንበርጎር ዝብሃሉ ጸሓፍቲ ከኣ፡ 'ኣብ ካልእ ሃገራት ዝተወሰዱ ዝያዳ ዝተሓላለኹ ኣገባባት ብዘየገድስ፣ ኣብ ኡንግዳ ዝተርራእዩ ዝርግሐ መሰረታዊ ርክብን ዝሰዓበ መስርሕ ባህርያዊ ለውጥን ብሰፊሑ ኣብ ህዝቢ ብምስራጽ ምክልኻል ኤች.ኤይ.ቪ ዕዉት ክኸውን ኣድላዩ ኢዩ' ይብሉ (2004:6)።

መደምደምታ

ሰለዚ እቲ ሕቶ ብሓጺሩ 'ጎስጓስ መደብ ABC ምስፍሕፋሕ ኤች.ኤይ.ቪ ንክንኪ ኮነ ዝተለኸፉ ሰባት ብክንክን ንክተሓዙ ዝተኣመመ ሸቶ ተሃሪሙዶ ' ዝብል ኢዩ። እቲ ቀዳማይ ሸቶ፡ ማለት ምንካይ ምስፍሕፋሕ ኤች.ኤይ.ቪ ኣጸቡቁ ዕዉት ነይሩ። ምስፍሕፋሕ ኤች.ኤይ.ቪ/ኤይድስ ምንቅላስ ብጥረሲደንት ሙሰቨኒን ሰልፉን ብኣጋ ዝተገብረ ዳህሳስን ውልቃዊ ተበግሶን ወሰንቲ ነይሮም። ዝተሃንደሱ መደባት ርክብ፣ ባህሪ ሰባት ኣብ ምልዋጥ፡ ዝርግሐ እዚ ሕማም ኣብ ምንካይን ኣተሓሕዞ ዝተለኸፉ ኣብ ምምሕያሽን ዓቢ ግደ ተጻዊቱ ኢዩ።

እቲ ካልኣይ ሕቶ፡ 'ብዛዕባ ጠንቅን ኩነታትን ድኽነት ገጠራት ዝጥቀሱ መሰረታውያን ግምታት ኣሎዉ። ምስ ትሕዝቶ ፖሊሲ ዝተኣሳሰር ዲዩ፣' ዝብል ኢዩ። ኣቀዲሙ ኣብዚ ወረቐት ከም እተጠቅሰ፣ ድኹም ጥዕናን ትምህርትን፡ ጉድለት ፖለቲካዊ ድምጺ፡ ትሑት ተኻፋልነት ኣብ ሃገራዊ እቶትን ርክብትን፡ ጉድለት ክንክን ጥዕና፡ ኣብ ሓደጋ ዘእቱ ቁጠባዊ ንጥፊታት ምስታፍ፡ ኩሎም ምክንያታትን ጠንቅን ድኽነት ገጠራት ኢዮም። መደብ ጎስጓስ ኡንግዳ ክርኣ እንከሎ፡ ትሕዝቶ ፖሊሲ እታ ሃገርን መሰረታውያን ጠንቂ ድኽነት ገጠራትን ብብዙሕ መንገድታት ይተኣሳሰር ኢዩ። ንኣብነት፡ ጉድለት ፖለቲካዊ ድምጺ ንምግባም መንግስቲ ኡንግዳ ዝወሰዶ ስጉምቲ፣ ነቲ ናብዚ ሕማም ቅሉዕ ዝኾነ ክፋል ሕብረተ

ሰብ ናብ ስልጣን ከመጽእ ምትብብውን ምዕዋቱን ኢዩ። ብፍላይ ከአ መንእሰያትን ደቂ አንስትዮን። ጉዳይ ትሑት ጥዕና ንምብዳህ ከአ ምልኡ ህዝቢ አንጻር ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ክልዓል አተባቢዑ። ቀጥታዊ ውጽኢቱ ድማ 'ሓበሬታ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ዝዝርግሑን ዘመሓላልፉን ሰባት ዋጋ ዓስቦም ክኸፈሉ ብምክኣሎም ካብ እቶት ሃብቲ ሃገር ክረብሑ ዕድል ረኺቦም ይብል ግሪን (Green, 2006)። ናብቲ ሓደጋ ኣብ ዘእቱ ቁጠባዊ ንጥፊታት ክኣትዉ ዝተገደዱ ድኻታት ህዝቢ ከአ ከንዶም ክጥቀሙ አተባቢዑ። ስለዚ ንመልከፍቲ ኤች.አይ.ቪ ቅሉዓት ዝገብሮም ነገር ተጓዲሉ።

ብአጠቃላሊ፡ መደብ ጎስጓስ ABC ኡጓንዳ ንምዕዋት ዝተኣታተወ ፖሊሲ ምስ ኩነታት እታ ሃገር ዝኸይድ ነይሩ። ድኽነት ገጠራት ንምንካይ ሓጊዙ። ወይ እውን ብውሕዱ ናብ ዝኸፍኦ ደረጃ ካብ ዝኸይድ ገቲኡ። ይኹን እምበር ሓደ ሰብ 'ሽግር ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ተፈቲሑ' ክብል ግጉይ ሓሳብ ኢዩ። ኣብ ቀረባ እዋን ዝወጸ ፖሊሲ ኣመሪካ ነቲ ዕዉት መደብ ABC ኣብ ሓደጋ ዘእቱ ኢዩ። ምክንያቱ ንወጻኢታት ዓባይቲ መደባት ርክብን ጎጃስን AB ጥራሕ ዝምውል ኢዩ። ኣብዚ እዋን እቲ ዝዓበየ ብድሆ ኡጓንዳ ንመንግስቲ ኣመሪካ ከመይ ገርካ ምጥቃም ከንዶም ኣብቲ መደብ ክኣቱ ተእምን ኢዩ። ካብ ኡጓንዳ ዝተቀሰመ ተመኩሮ ኣገዳሲ ኢዩ። ስለዚ ከአ ብፖሊሲ ካልኣት ሃገራት ተቐይሮ ክትከይድ ግቡእ ኣይኮነን። መደብ ኡጓንዳ ዕዉት ተባሂሉ። ምክንያቱ፡ ኡጓንዳ ምስ ኣቃውማ ህዝባ ዝኸይድ ፍሉይ ናታ መደባትን ኣገባባትን ሓንጺጻ ንኤይድስ ክትብድህ ስለ ዝኸኣለት። ምስ ባህልን ልምድን እታ ሃገር ዝቃዶ ኣገባብ ተጠቂማ። ካልኣት ሃገራት እውን ኣብነት ዓወት ኡጓንዳ ተኸቲለን ምስ ኩነታትን ዝኸይድ ፍሉይ መደባት ከማዕብላ ኣሎዎን።

References (መወከሲ)

Allen, T. and Heald, S. (2004) HIV/AIDS policy in Africa: What has worked in Uganda and what has failed in Botswana? **Journal of International Development**, 16: 1141-1154

Barnett, T. and Parkhurst, J. (2005) HIV/AIDS: sex, abstinence, and behaviour change. **The Lancet**, 5: 590-593

Cohen, S.A. (2003) Beyond Slogans: Lessons from Uganda's Experience With ABC and HIV/AIDS. **The Guttmacher Report on Public Policy**. 1-3.

Cohen, J., Schleifer, R. and Tate, T. (2005) AIDS in Uganda: the human-rights dimension. **The Lancet**, 365: 2075-2076

Das, P. (2005) Condom crisis in Uganda. **The Lancet**, 5: 601-602

De Cock, K.M., Mbori-Ngacha, D. and Marum, E. (2002) Shadow on the continent: public health and HIV/AIDS in Africa in the 21st century. **The Lancet**, 360: 67-72

Genius, S.J. and Genius, S.K. (2005) Primary prevention of sexually transmitted disease: applying the ABC strategy. **Postgraduate Medical Journal**, 81: 299-301

Green, E.C. (2003) New Challenges to the AIDS Prevention Paradigm. **Anthropology News**, 44(6)

Green, E.C., Halperin, D.T., Nantulya, V. and Hogle, J.A. (2006) Uganda's HIV Prevention Success:

- The Role of Sexual Behaviour and the National Response. **AIDS and Behaviour**, 10 (4): 335-346
- Kürschner, E. (2002) The Poverty-HIV/AIDS-Interface: Lessons and Needs in the context of the Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) – Process with a focus on the African continent. **GTZ**
- Low-Beer, D. and Stoneburner, R. L. (2004) Behaviour and communication change in reducing HIV: is Uganda unique? **CADRE**, 1-14
- Macfarlane, S., Racelis, M. and Muli-Musiime, F. (2000) Public health in developing countries. **The Lancet**, 356: 841-846
- Parkhurst, J.O. (2002) The Ugandan Success Story? Evidence and claims of HIV-1 prevention. **The Lancet**, 360: 78-80
- Parkhurst, J.O. (2005) The Response to HIV/AIDS and the Construction of National Legitimacy: Lessons from Uganda. **Development and Change**, 36 (3): 571-590
- Poku, N.K. (2002) Poverty, debt and Africa's HIV/AIDS crisis. **International Affairs**, 78 (3): 531-46
- Schoepf, B. G. (2003) Uganda: Lessons for AIDS Control in Africa. **Review of African Political Economy**, 98: 553-572
- Shelton, J.D., Halperin, D.T., Nantulya, V., Potts, M., Gayle, H.D and Holmes, K.K. (2004) Partner reduction is crucial for balanced “ABC” approach to HIV prevention. **British Medical Journal**, 328: 891-893
- Sinding, S.W. (2005) Does ‘CNN’ (Condoms, Needles and Negotiation) Work Better than ‘ABC’ (Abstinence, Being Faithful and Condom Use) in Attacking the AIDS Epidemic? **International Family Planning Perspectives**, 31(1): 38-40
- Smith, M.K. (2004) Gender, Poverty and Intergenerational Vulnerability to HIV/AIDS. **Gender and Development**, 10 (3): 63-70
- Wakabi, W. (2006) Condoms still contentious in Uganda's struggle over AIDS. **The Lancet**, 367: 1387-1388
- Walgate, R. (2004) Bush's AIDS plan criticised for emphasising abstinence and forbidding condoms. **British Medical Journal**, 329: 192
- Whiteside, A. (2002) Poverty and HIV/AIDS in Africa. **Third World Quarterly**, 23 (2): 313-332